

nove knjige

ALEKSANDAR TIŠMA:
»POVRATAK MIRU«

»Nolit«, Beograd 1977.
Piše: Damnjan Antonijević

Za Aleksandra Tišmu suštinski trenutak priče jeste prepoznavanje sebe, u sebi ili drugima, kroz druge, u svetu. To prepoznavanje može značiti otkriće istine (koja poražava) ili lepote (koja uzinost). I taj krupan, dramatičan događaj odvija se u subjektu priče, u sivoj svakodnevici, u restoranu, u kuhinji, u vozu, u sivoj jutro, u banalnosti življenja, na ustupcima i situacijama koje ponužavaju i degradiraju čoveka, ili ga bar obezličavaju. Dakle, to prepoznavanje je pre trenutak gorkog saznanja svoga pada nego jedne evokacije – lepote koja ozaruje.

U knjizi pripovedaka *Povratak miru* pisca interesuje čovekova sudsina na graničnoj liniji sreće i nesreće, uspeha i pada, zadovoljstva i poraza, života i smrti, pri čemu je ovo poslednje uvek neopozivo i definitivno. Naravno, svaki pripovedač (ili romansijer) zadovoljio bi se da na tom raskolu sagradi dramatiku zbijanja, da zaostaja strasti i gurne ljudi u sukob sa samim sobom i svetom, projektujući uvek neku vrstu tragedije. Tišma to ne čini. Njegovi ljudi trunu u banalnosti, u svakodnevici, u sivilu oticanja sopstvenog života. Uzroci njihovog pada se znaju. Njih će pisac imenovati vrlo jasno i izričito. Oni mogu biti emotivne, psihološke, karakterne, društvene, ekonomski, političke prirode, ali razlozi čovekovog survavanja nisu *samo* u tim uzrocima. Poenta je u tome da je čovek i na vrhuncu uspeha predodređen za pad, da je sreća kopija nesreće, da je poraz neminovan, bez obzira na pravidne pobede u životu. Znaci, krajnji cilj priče nije deskripcija pomenutih uzroka. Efekat Tišminog pripovedanja je u atmosferi (naјčešće građanskog, provincijskog, urbanog miljea), u pokušaju viđenja i formulisanja čovekove sudsine i u poenti koja tu sudsibu vidi kao predodređenje poraza i pada (retko kao otkriće lepote) u rukama treće Parke.

Autor ovih jedanaest pripovedaka izvlači iz svakodnevnih, potpuno, bezizgledno banalnih slika i situacija, iz egzistencijalne i metafizičke premisse čovekove sudsine, inače strogo odredene, skoro unapred propisane. Ali, da li ima na fonu Tišminih priča nekog fatalizma? Ako ga ima, u toj determinaciji čovekovog života, onda se u tome može videti, uslovno rečeno »istočnjački« element ovih pripo-

vedaka nasuprot zapadnjacičkom (dominantnom) racionalitetu slika, situacija, ambijenata, dijalogu, karaktera i uzročno-posledičnih veza koje se često kreću u okviru društveno-političkih preokreta, gibanja, lomova.

Priču u knjizi *Povratak miru* piše posmatrač, distanciran ali pažljivog oka, sklon psihološkom portretu i izvlačenju konsekvenci iz jedne životne istorije, konsekvenci u kombinaciji egzistencijalizma, metafizike i fantalizma.

Tišma voli koïncidencije sudsine i životnih istorija s blagim ukusom tajne, ali u balzakovski preciznom realitetu. Siže ovih pripovedaka graden je, uglavnom, na koïncidenciji. Ako je nema, kao, na primer, u prvoj priči, pisac će je pretpostaviti, zamisliti ili izmisliti.

Inače, priče se dešavaju u bitno izmenjenim životnim okolnostima ličnosti, na putovanju, u vozu, u inostranstvu, u ratu, posle teških trauma. Uglavnom se u njima podrazumeva kretanje ili bar izmenjeni red stvari, rušenje nekih stereotipa, nekih talasa na mrtvom moru provincijskog trajanja, možda mala unutrašnja pobuna, neodoljivi san, ali i neispunjene želje, nesnalazjenje i nemogućnost željenog života, ali i poremećene sudsine.

Tišma spada u pisce posmatrače, u one kojima stvarnost pruža dosta materijala da na njemu grade višeslojnost svoga kazivanja. U ovim pripovetkama je više, simboličko značenje građeno na koïncidenciji situacija u preseku dveju linija – jedna polazi iz stvarnosti, a druga se upućuje (posle *neumitne* tačke preseka: šoka, traume, sloma, iznenadnog susreta, dodira, viđenja, misli, razgovora) ka iracionalnom. Tačka preseka i razmak dveju linija daju jedno novo, nagorko viđenje sveta, a time i izdaleka prepoznatljiv rukopis Tišmine proze. Zanimljivo je još da iracionalno uvek polazi od izmenjivih ljudskih sudsina, a ovo poslednje je posledica savršeno jasnih uzroka koje nalazimo u društvenim kretanjima i okolnostima, u naglim istorijskim promenama, u psiho-

logiji i karakteru ljudi, ili u čudnim životnim prilikama. I dok se u negativu rata ljudski likovi i sudsbine upečatljivije ističu u Tišminoj prozi, na licu Erosovom, koje je jedno od najsnajnije viđenih u svim Tišminim knjigama, prepoznamo autentični lirske trepet, san (ponekad u vidu žuđenog, nedohvatljivog lika, kao na primer u prijevoci *Devojka u snu*) koji vrlo retko, ali zato dragocenije, emanira suvoparna java.

Tišma proza, pa i njegova poslednja knjiga pripovedaka *Povratak miru*, držeći se stvarnosti, pronalazi svoju višeslojnost u upečatljivim sudsbinama ljudi, u kojima (sudsbinama) ima nečeg iracionalnog. Njena vrednost je u tome što to postiže nenametljivo, čistim govorom slike, postupaka i dešavanja, obično poentonem (ili nekom drugom živom tačkom) čiji je smisao monostruktu bogat i umetnički efektan.

DRAŽEN MAZUR: »LEGENDE O ČUDNOM ŽIVOTU«

»Zrinski Čakovec, 1974.
Piše: Branko Maleš

Druga knjiga Dražena Mazura ispušta neke razine postupaka modeliranja uočene u prvoj knjizi, a uvodi druge, od kojih neke samo naznačava. Osnovni postupak organizacije i dalje je isti: stoga ćemo stihove i njihova autora držati predstavniciima jednog izrazitog tipa pjevanja u mladom i najmlađem hrvatskom pjesništvu – tipa poetske dosjetke. Pratit ćemo, tako, različito strukturiranu dosjetku, pa ćemo otuda i uočavati razine i stupnjeve u uređenju teksta.

Najuočljivije je ono dosjećanje koje se dà odgonetnuti isključivo iz svoje semantičke strukture (*Krug, Dokona šetnja Zagrebom, Igra, Kako*), a da prioritetne postoji dodatna semantizacija drugih slojeva teksta, koji bi kroz svoje dinamično odnošenje uvjetovali raznovrsnije i složenije informacijsko čitanje. Otuda je uočeni modelativ-

ni postupak tzv. semantičke dosjetke vrlo blizak običnom upotrebnom jeziku, recimo ulice ili klape, uz jednu nužnu i primjetljivu intervenciju autora – tendenciozno poentiranje kraja teksta. Upotrebeni je jezik, kao što se zna, denotativan u odnosu na primjer estetskog jezika; Mazur takav upotrebljava, nemetaforičan jezik rabi na razini njegove svakodnevnosti i u dobrog poznavanja i od autora i od čitatelja. Takav jezik već u startu osigurava bitan komunikacijski potencijal, a reakcija toga će se najbolje uočiti pri direktnom odnosu pošiljalac – receptor. Stoga će se i tu, jasno i u svakom autorstvu tipa poetske dosjetke, potvrđivati teza o primarnosti: a) kontakta autora i publike, b) ekspresivno-izvodjačke potrebe prezentiranja stihova. Kao što se naslućuje, tek će u direktnom kontaktu autor – djelo – publika cijela tipska oznaka poetske dosjetke zadobiti svoj završni i bitno nadograđeni oblik i smisao funkciranja. Primjećene značajke u Mazuru, kao i u E. Kiševića, R. Ignića i V. Tokića, na primjer, smatraju određenom novinom u našoj mlađoj pjesničkoj proizvodnji. (Poznato nam je, jasno, slično ispisivanje i starijih autora, posebno A. Majetića).

Intencionalnim razrješenjem kraja teksta, kao što se već naznačilo, dotad gotovo poništena razlika upotrebnog i umjetničkog jezika ponovo se uspostavlja.

Takav nas način modeliranja upućuje na otčitavanja s razine vica. Vici kao književna vrsata strukturiра se upotrebnim jezičnim jedinicama, ponekad osjetno prozogn ritma, da bi se na kraju njegovog govorenog ili pisanih trajanja učinila nužna smislena inverzija ili obrat. Time se, pak, iznevjerava diskurzivni niz, a situira iznenadna situacija koja obično izaziva smijeh.

Tehnika vica prisutna je potpuno u sastavima razrješenja koji su posve u vlasti autora. Želimo ponoviti: takva su rješenja pretežno jednoznačna, jer su nametnutu jedinom dosta siromašnim sustavom elemenata i njihovih malobrojnih kombinacija. Tako se sudjelovanje čitatelja svodi isključivo na pravilno razrješenje poetske dosjetke ili vica, koje je zadao autor.

U vlasti smo autora i diktatorskog smisla od početka teksta, tj. otkad se počelo s odlaganjem kraja pjesme. Ujedno se tako gradi nestrpljenje čitatelja, koje se ubrzo »nagrađuje« pravilnim rješenjem dosjetke, dakle, jednom literarno perfidnom prevarom kojom je funkcija recepcije svedena na poziciju pasivnog objekta.

Sličnom načinu strukturiranja pripadaju i sastavci koji rabe tehniku naopakog jezičkog idioma (*Filani tramvaj a la vild, Ludi ugoda*). Izokrenuta i iznevjerena arhishema da se, recimo, namirnice pune nadjevom, ovdje se rabi na nemogućem primjeru – tramvaju. Učinjeni – bitan – pomak izaziva smijeh, tj. vidljivu komunikaciju, opet samo na razini svoga semantičkog očitavanja. Sve ostale struk-

ORGANIZACIONI ODBOR FESTIVALA JUGOSLOVENSKE POEZIJE MLADIH

raspisuje

k o n k u r s

za učešće na Desetom festivalu jugoslovenske poezije mladih, koji će se održati 18., 19. i 20. maja 1978. godine u Vrbasu, pod pokroviteljstvom Poljoprivredno-industrijskog kombinata »Vrbas« — složene organizacije udruženog rada.

USLOVI:

- pravo učešća imaju mladi do 27 godina, sa po dve do sada neobjavljene pesme na svim jezicima naroda i narodnosti Jugoslavije;
- pesme se potpisuju šifrom;
- sa pesmom, autor istovremeno dostavlja (u posebnoj koverti) sledeće podatke: ime i prezime, adresu, datum i mesto rođenja i rešenje šifre, koje ne može biti pseudonim;
- pesme se šalju zaključno do 10. aprila 1978. godine u 10 kucanih primeraka na adresu: Dom kulture Vrbas, Maršala Tita br. 87 (za Konkurs);
- učesnici čije pesme žiri odabere za završni deo Festivala, biće obavešteni do 10. maja 1978. godine;
- pesme koje odabere stručni žiri biće objavljene u festivalskim publikacijama bez naknade;
- rukopisi se ne vraćaju;
- na Festivalu će biti dodeljene tri nagrade žirija:
I nagrada 3.000 dinara
II nagrada 2.000 dinara
III nagrada 1.500 dinara
- Pored toga, najmlađem učesniku završnog dela Festivala redakcija lista »Mladi dani« (Gimnazije »Zarko Žrenjanin« u Vrbasu) dodeliće specijalnu nagradu.